

Чернівецька обласна державна адміністрація
Чернівецька обласна рада
Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України
Департамент у справах релігій та національностей
Міністерства культури України
Слов'янський університет штату Вашингтон (США)
Європейський університет в Радомі (м. Радом, Польща)
Університет Пауля Валері (м. Монпельє, Франція)
Національна Асоціація Свісті і Свободи (Румунія)
Генеральна конференція церкви АСД (США)
Чернівецький обласний організаційний комітет з відзначення
500-річчя Реформації

**«СУСПІЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЗАЄМОДІЙ
У МІЖКОНФЕСІЙНОМУ ПРОСТОРИ
УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»
(до 500-річчя Реформації)**

**Матеріали міжнародної
науково-практичної відео-конференції
18-19 травня 2017 року**

Чернівці
Чернівецький національний університет
2017

УДК 27-67(477)
ББК 86.370.9(4УКР)-019
С 904

Рецензенти:

Туленков М. В. – доктор соціологічних наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор

Редакційна колегія:

Балух В.О. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України

Докаш В.І. – доктор філософських наук, професор

Шкрібляк М.В. – доктор філософських наук, доцент

Медіна Т.В. – кандидат соціологічних наук, доцент

Ципко С.Ю. – кандидат соціологічних наук, доцент

Яремчук С.С. – кандидат історичних наук, доцент

Гнатчук О.С. – кандидат історичних наук, доцент

Пержун В.В. – кандидат соціологічних наук, асистент

С 904 Суспільні детермінанти взаємодії у міжконфесійному просторі

України: теорія та практика (до 500-річчя Реформації) : Матеріали
Міжн. наук.-практ. відео-конф. 18-19 травня 2017 р. / за заг. ред. проф.
Докаша В.І. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. – 304 с.

У збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної відео-конференції «Суспільні детермінанти взаємодії у міжконфесійному просторі України: теорія та практика» включені статті та тези, у яких розглядаються процеси трансформації світового і українського соціумів в контексті відзначення 500-річчя Реформації.

В матеріалах проведено соціально-філософський аналіз функціонування релігійних спільнот в умовах глобалізації та інкультурація суспільства: реалізацію ідей Реформації в культурі, світогляді, формуванні духовності, утвердженні свободи совісті, поширенні гендерних стереотипів.

Розглядаються процеси реформаційних змін в Україні в історичному та сучасному контекстах: секуляризація української релігійно-богословської думки, комунікативний дискурс з проблем свободи релігії, вплив Реформації на формування новочасної релігійно-правової культури та літургіку історичного богослужіння, інституційне оформлення протестантизму на українських землях.

Проводиться аналіз регіональних особливостей взаємодії органів державної влади з конфесійними спільнотами з питань соціального захисту населення України, проблем бідності, соціального служіння протестантських Церков, світоглядних та правових аспектів розвитку державно-церковних відносин у світлі інтеграційних процесів у Європі.

Матеріали стануть у пригоді науковцям, богословам, викладачам, аспірантам та студентам, експертам і фахівцям з проблем державно-церковних відносин, функціонування релігійних спільнот в українському соціумі.

УДК 27-67(477)

ББК 86.370.9(4УКР)-019

© Чернівецький національний
університет, 2017

Матеріали видано за підтримки Чернівецького обласного організаційного
комітету з відзначення 500-річчя Реформації

**Семенюк Микола
(м. Чернівці)**

КАЛЬВІНІЗМ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

У другій половині XVI ст. головну роль у розповсюдженні кальвінізму на українських землях виконують такі відомі протестантські центри польсько-литовської держави як Вільно, Краків, Люблін і Сандомир. Найбільшої популярності серед декількох течій раннього протестантизму набуває його кальвіністський різновид. Його еволюцію у даний період умовно можна поділити на декілька етапів: час зародження конфесії (40–50 рр. XVI ст.), другий етап позначений найбільшими успіхами течії (60–80 рр. XVI ст.), третій період – це період поступового згасання активності реформатських громад (кін. XVI – поч. XVII ст.) і припинення діяльності у більшості регіонів України (40–50 рр. XVII ст.).

«У середині XVI ст. Польсько-Литовська держава стала пристановищем євангельських доктрин з цілого світу: крім лютеран, кальвіністів, поширились унітаристи (соцініяни), чеські браття» – пише історик М. Грушевський. Та, все ж провідною протестантською конфесією того часу був кальвінізм, який успішно зміг поєднати денаціональну природу з гнучкою адаптацією до регіонально-національних особливостей. Крім того, значним був і вплив кальвіністів у польському сеймі внаслідок приналежності до нього аристократії. Загалом, завдяки старанням Канцлера Великого князівства Литовського Миколи Радзивіла Чорного (1546–1589) дана деномінація стає на певний час панівною серед магнатів та шляхти князівства, яке в той час охоплювало також значну частину українських земель. Також, відбуваються зміни в повсякденному і духовному житті: винайдення

книгодрукування, збільшення кількості освічених людей, здатних усвідомлювати сучасне становище церкви з її недоліками та недієздатністю, що спонукало до його реформування. Пізньосередньовічна католицька церква переживала глибоку кризу. Освічені сучасники чітко бачили суперечність між церквою, описаною в Новому заповіті, і католицькою церквою їхнього часу. Змін на краще потребували і її адміністративно-юридична система, моральність, тому реформатори пропонували оновити першооснови апостольського християнства, переосмислити біблійні тексти і навіть реформувати християнську доктрину, оскільки віра і практика, на їхню думку, зазнала істотних нашарувань.

Дослідник Я. Тазбір зазначає: «При переході у нову віру була важливою освіта, оскільки першими поборниками релігійних реформ стали найосвіченіші люди». Перші проповідники, котрі діяли на наших теренах – це культурні діячі, перекладачі, літератори. Зокрема, Павло Зенович, Микола Житний, Фома Фальковський та ін.

Відомо, що прихильниками вчення Кальвіна стала частина української шляхти, що не обіймала високих державних посад, однак була достатньо впливовою і надавала чималу допомогу: матеріальну (передавала будівлі у розпорядження громад, гроші для навчання молодих віруючих за кордоном, опікувалася друкарнями, школами тощо) та моральну (особливо через участь у сеймовій боротьбі, протистоянні католицизму).

Покровителями даної протестанської конфесії були вихідці аристократичних родин – Вишневецьких, Воловичів, Горських, Потоцьких, Радзивіллів, Язловецьких та ін. Саме з цих відомих династій вийшло чимало знаних діячів, таких як Павло і Теодор Оріховські, Миколай Рей та його сини, Станіслав Сарницький.

Щодо розповсюдження деномінації, то частина дослідників констатує, що окремі українські регіони були

чи не найбільш «кальвінізованими» серед інших земель Речі Посполитої. Серед них – Брацлавщина, Волинь, Галичина, Закарпаття, Київщина та Поділля. Кількість тогочасних кальвінтських (реформатських) громад коливається у межах від 100 до 300 [1; 3; 7, с. 140].

Звичайно, що для досягнення таких результатів необхідна була релігійно-пропагандистська діяльність, яка передусім ґрунтувалася на працях Жана Кальвіна «Настанови у християнській вірі», «Женевський катехизис» і численних віросповіданнях (Гейдельберзькому, Базельському та ін.). Втім, необхідність впливу на місцеве населення висунула перед кальвіністами потребу створення оригінальних праць, перекладу біблійної літератури загальноприйнятими на теренах польсько-литовської держави мовами.

Першим протестантським твором слов'янською мовою вважають «Китехизись, то есть наука стародавняя христіанская отъ Святого Письма, для простиыхъ людей языка русского, в питаніяхъ и отказахъ собрана»), що був виданий у Несвіжській друкарні зусиллями Симона Будного у 1562 році. Також, важливою пам'яткою кальвіністського походження у східнослов'янських землях – «Крехівський Апостол», перекладений мовою, наближеною до народної. Це посприяло тому, що вже на початку XVII ст. у лавах кальвіністських зборів зустрічаємо все більше русинів. У хроніці Андрія Венгерського цей період позначений згадками про «рутенів» або тих, хто був «із землі рутенської». Це, зокрема, Федір Жданович, Іван Ходілович, Андрій, Микола і Лукаш Добрянські, Станіслав Заянчковський та ін.

Наприкінці XVI – на початку XVII ст. розпочинається період занепаду кальвінізму на українських теренах. Насамперед тому, що народною релігією він так і не став. Крім того, більша частина місцевої шляхти, котра спочатку у всьому підтримала його, у часи контрреформації перейшла (чи повернулася) до католицизму, яке безперечно розширювало її

права та фінансові можливості. Однак, як свідчить П.Шевальє в книзі «Історія війни козаків проти Польщі» (1663) незначна частина української шляхти і надалі сповідувала кальвінізм, навіть підчас війни Б.Хмельницького з Польщею.

Таким чином, друга пол. XVI – перша пол. XVII ст. в історії України позначені відчутним впливом на її релігійне життя західноєвропейських протестантських течій. Основною причиною розвитку кальвінізму в Україні стала особлива прихильність до нього магнатсько-шляхетських родин, впливових у суспільному й культурному житті польсько-литовської держави. Проте їхні успіхи виявилися недовготривалими. Як зазначає М.Грушевський, що «євангелицтво», яке сповідували послідовники М. Лютера і Ж. Кальвіна, «раптово вибуяло в третій четвертині 16 віку і так само раптово зав'яло в першій четвертині 17 віку, і тільки завзяття кількох магнатських фамілій урятували його від повного знищення» [2, с. 31; 4; 5; 6, с. 58].

Література

1. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.reformed.org.ua/3/46/Grushevskiy (дата звернення 03.03.2017).
2. Історія релігії в Україні: у 10-ти т. // Редкол: А. Колодний (голова) та ін. – К.: Світ знань. Т. 5. Протестантизм в Україні // За ред. П. Яроцького. – 2002. – 424 с.
3. Кириленко К. Культурфілософське коріння кальвінізму в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.r500.ua/kulturfilosofske-korinnya-kalvinizmu-v-ukrayini (дата звернення 05.03.2017).
4. Куренний Л. Загальноєвропейський зміст реформаційних рухів в Україні в XVI–XVII ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/86951 (дата звернення 04.03.2017).
5. Любащенко В. Реформаційний рух [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.litopys.org.ua/istkult2/ikult234.htm (дата звернення 06.03.2017).

6. Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму та Реформації: Зб. наук. праць / АН УРСР. Ін-т сусп. наук. – Відп. ред. Є. А. Гринів. – К.: Наукова думка, 1991. – 280 с.
7. Тимків М. Кальвіністські осередки в Речі Посполитій // Реформаційні рухи XIV–XVII ст.: трансформація християнської Європи (до 600-ліття Констанцького собору 1415 р.): Матеріали П'ятої Всеукраїнської студентської наукової конференції «Студентські історичні студії». – Чернівці, 2015. – 164 с.

**Кифюк Василь
(м. Чернівці)**

ПРОТЕСТАНТИЗМ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджуючи протестантизм, особливо його пізні течії, слід брати до уваги той факт, що за роки незалежності ці віросповідання пройшли складний шлях становлення, інституціоналізації та визнання як на державному, так і особистому рівнях. Рівень довіри держави та суспільної думки до протестантських конфесій не завжди відображав реальний стан речей.

Тема особистості й особистісної віри є актуальною для протестантизму, що апелює до вільного вибору релігійного світогляду й життя. Загальні біблійні принципи етики, моралі, любові, що стають основою для вільного вибору особистості, формують демократичну систему взаємовідносин між конфесією та віруючи, що до неї належать [7, с. 237]. Така гуманна орієнтація протестантизму у питаннях соціальної справедливості пояснює популярність та зростання кількості послідовників у країнах, де права людини утискувалися або ж не дотримувалися взагалі.

Протестантські євангельські церкви, зазвичай, мають надзвичайно розширену організаційну структуру, але

ЗМІСТ

Соціально-філософський аналіз функціонування релігійних спільнот

Филипович Л. Роль протестантизму в утвердженні свободи совісті.....	8
Шкрібляк М. Соціально-релігійні та політичні детермінанти трансформації богословських поглядів Мюртина Лютера.....	16
Кияк С. Досвід суспільно-соціальної мобільності церкви: католицький контекст.....	27
Туленков М. Концепти духовності і релігійності у соціологічному дискурсі.....	34
Ципко С. Пітер Бергер про реформацію.....	44
Macovei S. Interreligious and interconfessional conflicts: the causes, forms and specifics solution.....	50
Медіна Т. Роль релігії в поширенні гендерних стереотипів.....	57
Кубай І., Мудеревич В. Причини гуситської революції та початок реформаційного руху у Західній Європі.....	61
Яремчук С. П'ятидесятництво як сучасна глобальна релігія.....	66
Гутковська І. Культуротворча функція протестантської етики у витлумаченні Макса Вебера.....	73
Пержун В. Пержун М. Концепція покликання М.Лютера: соціологічний аналіз М.Вебера.....	79
Горбань Р. Спільнота у персоналістичному вченні Ч.С. Бартніка у контексті протестантського богослов'я.....	84
Radchuk Y. Challenges within cross-cultural relationships in a mission: the protestant's point of view.....	89
Ювсечко Я. Роль постмодерного світогляду у динаміці поширення нерелігійних утворень.....	95

Гулько В. Соціальна робота Церкви АСД як форма виходження у соціум.....	100
Манчул Б., Самоград М. Реформація: становлення нового філософського світогляду.....	104
Шестакова К. Віросповідання як чинник етнічної ідентичності: соціологічні аспекти взаємозв'язку.....	108
Лазаренко І. Нормативні засади практик соціальної допомоги в християнських спільнотах.....	112
Панцир А. Рівайвелізм в США: відновлення євангелії Ісуса Христа під час другого великого пробудження.....	118

Процеси Реформації та Україна: історія і сучасність

Балух В. Реформація і Україна.....	124
Карпов П. Відзначенні 500-річчя Реформації в Україні – це не тільки спогади.....	131
Шкрібляк М., Чебан Д. Секуляризація української релігійно-богословської думки під впливом ренесансних ідей Європейської Реформації.....	141
Богачевська І. Реформація та свобода релігії: комунікативний дискурс.....	148
Мизак Н., Яремчук А. Реформаційні ідеї у науковій проблематиці Михайла Грушевського.....	153
Марчишак А. Реформація та українське православ'я.....	159
Sharp N. The influence of Reformation theology on personal ethics and work.....	163
Безарова Г. Реформація та її вплив на формування ідеї свободи віросповідання.....	166
Щербань М., Глинський М. Інституційне оформлення протестантизму на українських землях у його ранніх проявах.....	175
Кирилюк П. Реформація: історія та сучасність.....	182

Чернушка І. Трансформації українського адвентизму в епоху постмодерну.....	185
Симчич М. Міжконфесійні конфлікти в Україні та форми їх розв'язання.....	191
Bilicz O. How the Reformation changed the world.....	196
Горохолінська І. Від «загального священства» до «індивідуалізованої релігії»: формування секулярної релігійної культури європейських країн.....	200
Семенюк М. Кальвінізм на українських теренах у другій половині XVI – у першій половині XVII ст.....	205
Киф'юк В. Протестантизм у контексті суспільних перетворень в українському суспільстві.....	209
Сорочинська М. Вплив реформації на формування новочасної релігійно-правової культури: європейський досвід і національна проекція.....	214

Взаємодія органів державної влади з конфесійними спільнотами: регіональні особливості

Докаш В. Протестантизм як механізм суспільних трансформацій.....	222
Пірен М. Духовні та світоглядні засади реформації– основа соціального захисту населення в Україні.....	231
Гнатчук О. Особливості та суперечності пострадянської трансформації системи соціального захисту населення України.....	239
Каралаш Н. Бідність в Україні: причини та наслідки.....	244
Камбур А. Специфіка формування особистісних механізмів орієнтування та дії в непередбачених ситуаціях.....	255
Завадюк І. Соціальне служіння церкви як відповідь на потреби суспільства.....	261